

ביאורים

כאשר מסתכלים על הפרטים של המצוות ניתן לראות כי הם רבים ומגוונים. ישנם דברים מסוימים שהתורה אוסרת אותם באופן גורף אבל במציאות מסוימות יש כביכול חריגה, והם מותרים. עניין זה בולט מאוד באיסור אכילת חזיר. איסור אכילת חזיר ידוע לכל כאיסור חמור מאוד, אולם עם כל זה מלמדים אותנו חז"ל שבשעת מלחמה מותר לאכול חזיר.

גיוון זה בפרטים השונים של המצווה עשוי לעורר תמיהה: חזיר?! האמנם ייתכן שהתורה מתירה לאכול איסור חמור כל כך כמו חזיר, הרי החזיר מוזק לאדם, ולא יתכן שפתאום הוא לא מוזק, ומותר לאוכלו.

תמיהה זו אכן קשה מאוד לכל מי שמסתכל על המצוות מתוך מבט רדוד המגיע מתובנות שכליות של בן אנוש, בהתאם למה שהוא מכיר בסדר החיים הטבעי של האדם. אך המצוות הרבה יותר עמוקות. עניין זה הוא לתת את הסדר הנכון לנשמה האלוהית של האדם. המצוות מגיעות מתוך המבט האינוסופי של הקב"ה, ומתוך התבוננות זו ישנו צורך להתייחס ולתת את הדין הנכון לכל דבר ולכל מציאות ספציפית, ובאמת ייתכן שאז גם ישתנה הדין.

עניין זה שופך לנו אור גם על הבנת כלל המצוות. אם במבט רדוד ופשוט נראות המצוות כגזרות חסרות טעם, עכשיו אנו יודעים שהמצוות כולן נגזרות מתוך חשבון רחב ואינוסופי, הגבוה מאיתנו ורחב מהבנתנו.

הרחבות

• עבירה מטמטמת לבו של אדם

אין זה עקר טעם המצווה, רק שאינם ראויים אל האדם, כפי הסדר אשר סדר השם יתברך, לךך הרחיקה אותם, ולפעמים לא הרחיקתם התורה. "תנא דבי רבי ישמעאל: עבירה מטמטמת לבו של אדם" [יומא לט.]. כשאדם עובר עבירה - לבו נאטם והרגישות שלו לעניינים רוחניים פוחתת. בפוסקים מובא שמאכל אסור מטמטם גם כשאכל באופן מותר (כגון פיקוח נפש). כחלק מעניין זה יש שאמרו שאין לתת תינוק למינקת גויה כשיש מינקת מישאל. ואם כבר נתנו למינקת גויה - יזהירו אותה שלא תאכל דברים טמאים, מפני שהדבר יזיק לתינוק כשיגדל. (עיין שו"ת משנה הלכות טז קיד). נראה שגם זה כלול בדברי הגמרא: "התרחק מן הכיעור ומן הדומה לו" [חולין מד:].

המהר"ל הסביר שלמרות שבמאכל מסוים יש מזג רע, מותר לאכול אותו כל עוד התורה לא אסרה. אולם על פי היסוד בו עסקנו, המובא בפוסקים, אנו מתוודעים לצד השני של המטבע: למרות שהמאכל (האסור בד"כ) מותר על פי ההלכה - אכילתו מטמטמת את הלב. בניגוד לדעה אותה דוחה המהר"ל, טמטום הנפש לא נובע מהמזג הטבעי של המאכל, אלא מהאיסור הטמון בו באופן פוטנציאלי. רבותינו הדריכו אותנו לעדיניות נפשית כזו, שגם ממאכלים אלה, המותרים על פי ההלכה, יש להתרחק במידת האפשר.

שאלות לדין

מדוע חשוב להבין שאין טעם טבעי למצוות?

'אבי שבשמים גזר עלי'. כיצד אנו יכולים לשלב בין היחס שלנו לקב"ה בתור 'אבא', ליחס שלנו אליו בתור 'מלך'?

ולפיכך, כל מי שנותן במצוות טעם על פי הטבע, לומר כי לךך אסרה תורה חזיר, מפני שהוא מוליד בגוף מזג רע, וכן הוא בודאי האמת. וכן נתנו טעם באסור חלב, שהוא מוליד מזג רע, וכן בדם. ומכל שכן בשקצים ובעופות הטמאות, בכלם נתנו טעם על פי הטבע, וכאלו היתה התורה ספר מספרי הרפואות, או ספר הטבע, חס ושלום לומר כן. ואם היה הדבר כמו שאמרו הם, הרי אמרו בפרק קמא דחלין (ז, א): ובתים מלאים כל טוב (דברים ו, יא), אמר רבי ירמיה אמר רב: פתלי דחזירי התיר להם. ואם שרש האסור בשביל מזג רע, האסור להיכן הלך? וכן חלב, אם מזגו רע, אם פן בן פקוע? למה חלב מותר, כדאיתא בפרק (גיד הנשה) בהמה המקשה (שם עד, א), מה טעם בזה? וכן אם אסר השחיטה שלא נתאזר, למה התירה התורה בן פקוע בלא שחיטה? לךך אין ראוי לומר כן. ואף אמנם כי האמת הוא כי כל אלו יש בהם מזג רע, ודבר זה ימשך בודאי במה שיש בהם שני רע גם כן, אבל אין זה עקר טעם המצווה, רק שאינם ראויים אל האדם, כפי הסדר אשר סדר השם יתברך, לךך הרחיקה אותם, ולפעמים לא הרחיקתם התורה. וזה אשר הבטיח השם יתברך ואכלת את כל העמים? (דברים ז, טו). לא היה ראוי הרחקה, מצד שעתה ראוי שיהיה מקיים ובתים מלאים כל טוב, ולפיכך לא הרחיקה התורה דברים אלו. וכמו שהתורה אסרה פאשר היה ראוי לאסור, לפי הסדר השכלי, כך התירה התורה אותו פאשר הוא להתיר. והכל לפי השכל אשר ראוי שיהיה בו הנהגת האדם.

וזה אמרם זכרונם לברכה (תוי"כ קדושים כ, כו): לא יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר, אי אפשי בדבר פלוני, אלא אפשי ומה אעשה שאבי שבשמים גזר עלי. הורו בזה שאין לומר כי התורה טבעית, שאם היתה טבעית לא היה בה קבול שכר אלהי, על דבר שהוא טבעי. ולךך יאמר אפשי מצד הטבע, רק השם יתברך גזר עלי בחכמתו מה שאין ראוי אל האדם ומיוחד בו נפשו.

יש הנותנים טעמים למצוות ומבארים אותם על פי הטבע. לדעתם טעם איסור אכילת חזיר מפני שהוא מוליד בגוף האדם תכונה שלילית, אמנם דבר זה הוא נכון אבל אין זה טעם האיסור. לשיטתם, איסור אכילת חלב ואיסור אכילת דם, ובודאי אכילת שקצים ורמשים ועופות טמאים כל אלה סיבת איסורם על פי הטבע, מפני שהם יוצרים תכונות שליליות. חס וחלילה לבאר כך את מצוות התורה, כי באופן ביאור זה אנו עושים את התורה כספר רפואות או ספר שמטרתו לשמור על הטבע הגשמי. אם האמת כדבריהם, מדוע חז"ל לומדים מהפוסקים האומרים שבכיבוש הארץ ימצאו בתים מלאים כל טוב, שהתירה להם תורה לאכול בשר חזיר בשעת המלחמה, והרי אכילה זו תשפיע עליהם באופן שלילי ולהיכן נעלם האיסור? וכן אם יש דבר שלילי באכילת חלב, מדוע הותר חלב בן פקועה? [עובר שהיה בבטן האם בשעה שנשחטה] כמו ששינו בחולין פרק בהמה המקשה? וכן במצוות השחיטה בארו שטעמה כדי שלא נתאכר, אם כן למה בן פקועה מותר באכילה ואינו צריך שחיטה? המסקנה המתבקשת היא שאין אלו טעמי האיסורים. גם אם נכון הדבר שאותם מאכלים בהיותם שונים מהמאכלים שהתירה תורה יש באכילתם השפעה שלילית, אבל אין זה טעם איסורם. הטעם הוא שלפי הרצון האלוקי אסור לאדם לאכלם, ולכן לעיתים התיר להם הקב"ה לאכלם. כיון שהבטיח הקב"ה ואכלת את כל העמים? [במדרש: ישראל סופגין נכסיהם של אומות העולם כפי שנאמר ואכלת את כל העמים [שהש"ר]], לכן התירה התורה אכילת המזון שהיה מוכן להם אף אם הוא בשר חזיר, ועל ידי כך יתקיים גם המקרא: ובתים מלאים כל טוב. וכמו שהרחקה ממאכלים אסורים היא על פי הרצון האלוקי, כך היתר אכילתם הוא על פי הרצון האלוקי, והכל מותאם למה שראוי שינהג האדם על פי.

אמרו חכמים במדרש: לא יאמר אדם אין רצוני ללבוש שעטנז, אין רצוני לאכול בשר חזיר, אין רצוני לבוא על הערווה. אלא יאמר רצוני לעשות כן אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי. למדונו חכמים במאמר זה שאין איסורי תורה נובעים מחמת הטבע, שאם התורה היתה טבעית לא היה האדם המקיימה זוכה לשכר רוחני. לכן מותר לאדם לומר רצוני לאכול חזיר וכד' כיון שמחמת הטבע אין בזה איסור, אבל לא אוכל כי יש כאן גזירה אלוקית, גזירה המיוחדת לאדם ומותאמת לנשמתו האלוקית.

כיון שהמצוות נובעות מהשכל האלוקי, ולא מצד הטבע, אין סתירה ביניהם התורה

מצד הטבע אין מניעה לאדם לעבור על המצוות, האיסור נובע מהגזירה

